

Balkán szemle.

A világot alakító, romboló vagy építő eseményeknek kortársai vagyunk: történelmet élünk, amikor meg kell szokni a folyton változó helyzeteket és a meg-megújuló politikai képleteket. Külső erők hatnak, s a belsők csak arra jók, hogy az egyensúlyt, az állami élet állandóját máról-holnapra biztosítsák.

Az idő óriási súllyal nehezedik Délkelet-Európára. Amióta a Földközi-tengeren megfordult a szerencse kereke és az olasz fascizmust a neofascizmus mentette át a háború ötödik esztendejébe, a Dunamedence kisnépeinek szerepe nőtt. Jövőjük mind a három asztalon napirenden van: Németország is, a szövetségesek is és Szovjetország is kijelölte helyüket az elkövetkezendő európai rendben egyfelől több, másfelől kevesebb ígérettel. S éppen ezek az ígéretek mutatják, hogy a kis-nemzetek ismét választópontra vannak: a saját történelmi útjuk és az idegen történelmi utak kereszteződésénél állanak. Választaniok talán soha nem volt olyan nehéz, mint most, mert ami esetleg bolgár szempontból fejlődést mutat, az szerb szempontból talán éppen a visszafejlődést jelentené mindaddig, amíg ezek a közös folklorú népek meg nem találják a maguk egyetlen, közös útját.

A legriasztóbb a kép a Balkánon. A kis szerb állam belső erőfeszítései e roppant erők nyomása alatt elvesztették történelmi jelentőségüket. Háttérbe szorultak, s már nemcsak kifele, hanem befelé is a helyzet alakulása kelti a nagyobb érdeklődést. Nédics Milán nacionalista politikája, szocialista

újításai és népi törekvései eltörpülnek az ország gyomrában dúló harcok mellett: a szabad vezéréké a szó és a hegyekben lappangó tömegé a történelmi szerep...

A balkáni helyzet új alakulása nyomán a széttöredezés, a belső osztódás, hasadozás egyre tart s a nép annyi felé szakad, ahány vezér csak van s ahány helyen gyűjtik az elégedetlenségükben harcrakész partizánokat a megközelíthetetlen hegyvidékeken. Az összeomlás utáni két esztendőben Nédics és Pavelics között csak Mihájlovics Dráza csapata állott s ez képviselte a legnagyobb erőt az emigráns kormányok felé is. London, Moszkva, Washington Mihájlovicsot fogadta el a tengely balkáni ellenfeléül, de csakhamar rájöttek arra, hogy a nacionalista tábornok és tisztikara szerepét túlértékelték. A fascizta Olaszország kettészakadása Mihájlovics Dráza gárdájának a szerepét is megváltoztatta és a partizán mozgalom másik szárnyának fölerősödését elősegítette. Az ismert s kevésbé ismert szerb katonatisztek seregével szemben kibontakozott a baloldali munkásság meg a deklaszszált „jugoszláv“ polgárság arcvonala, és a Nagy-Jugoszlávia nacionalista jelszavai helyett a nemzetközi jelszót tűzte zászlajára. Az olasz válság fölmozdította a passzív rezisztenciában élt balkáni politikusokat: előbb a horvátok, majd a Nédicstől és Mihájlovicstól elszakadt szerbek jelentkeztek az új arcvonalban. Európai mintára „gyorsforralón“ kormány is készült valamennyi tárca betöltésével. Az új kormány elnöke Tito lett, aki 1941 őszén az uzsicei színpados „Kommunista Köztársaság“ elnöke volt. Neve még a jugoszláv

belpolitika ismerősei előtt is idegen volt s éppen ezért vált fiktív személyé, akit a napisajtó előbb boszniai spanyol-zsidó- később szlavóniai sváb származásúnak nevezett. A balkáni helyzet változása most tisztázta ezt a kérdést: a partizánvezér neve Broz Josip, horvát nemzetiségű, polgári foglalkozása vasmunkás. Mint fiatal szervezett munkás évekkal ezelőtt önkéntesként kiment Spanyolországba s ott tevékenyen részt vett a polgárháborúban. A spanyol forradalom leveretése után visszatért Jugoszláviába és Zágrábban letelepedve tovább folytatta szocialista munkáját a szervezetekben. A délszláv állam összeomlása után a régi Szerbia területén működött: a bánya és a gyárvárosok környékén indította meg a szocialista mozgalmat, majd amikor a szerb nemzeti brigád a németek segítségével kiszorította Sumádiából, Boszniába menekült s ott kezdte meg a partizán csapatok szervezését.

Tito harca nemcsak az elégedetlen horvátokat mozdította föl, hanem a balkáni hegyvidékek többi népeit is. Uralma Boszniában a muzulmánok fölkapcsolódásával megerősödött, később az usztasa „tisztogatások“ táborába tömörítették a Likából és Szlavóniából menekülő szerbeket is. Jelszavai és tevékenységének visszhangja most már az usztasa uralom polgári ellenzékének soraiban is frontot teremtett. Macsek Vlatko horvát parasztpártja háromévi hallgatás után így került elő az usztasa uralom alól és a parasztdemokrata programjával beolvadt a partizán mozgalomba. A volt horvát politikuskok ismét politikai szerepet vállaltak: csatlakozásukkal hozzájárultak a „második számú jugoszláv kormány“ megalakításához. A

föderatív alkotmányi elv alapján így létrejött partizán-parlament elnöke Ribár Iván lett, aki éztivekkel ezelőtt mint neves délszláv politikus a belgrádi nemzetgyűlés első elnöke volt. Az alelnöki székeket ugyancsak ismert közéleti személyiségek töltik be: Pijade Mosa, belgrádi szerb-zsidó közíró, Augusztinovics Anton horvát szobrászművész és Ruzs Joszif volt képviselő. A boszniai partizán „nemzetgyűlés“ a kormány csaknem valamennyi tárcaját betöltötte: Broz Joszif miniszterelnök tábornagi címmel foglalta el a hadügyminiszteri tárcát. Az intellektuellekből összeállított népkormány további tagjai: helyettes hadügyminiszterek Magovác Bodizsár horvát ujságíró, Ribnikár Vlada szerb ujságíró, a Belgrádban betiltott „Politika“ c. napilap volt főszerkesztője és tulajdonosa; külügyminiszter Szmodlaka Joszif horvát diplomata, volt szentszéki délszláv követ; belügyminiszter Zecsevics Vlada pravoszláv szerb esperes; ujjáépítési miniszter Pribicsevics Ráda ügyvéd, volt horvát parasztpárti képviselő — Pribicsevics Szvetozár nagyszerb politikus öccse —, erdő és bányai ügyi miniszter Filipovics Szulejmán volt usztasa tiszt, aki szakított a horvát jobboldali fronttal és a boszniai harcok során csatlakozott a partizán csapatokhoz. A névsor nem teljes, mert a kormány mellett működik a „délszláv felszabadítási bizottság“, amelynek tagjai a volt királyság valamennyi területéről és csaknem valamennyi nemzetiségéből rekrutálódtak. A belgrádi rádió és a belgrádi napisajtó közlése szerint a névsorban megtalálhatók mindazok a liberális, demokrata és baloldali világszemléletű egyéniségek, akik a volt Jugoszlávia politikai

életében meglehetősen nagy szerepet játszottak: volt horvát parasztpárti radikális képviselők, diplomaták, követek, — s ezek mellett egyetemi tanárok, lelkesek, ujságírók, írók, köztük *Nazor Vladimir*, a kitűnő nevű horvát költő és esztétikus.

A történelem zajlása így egy országban három kormányt teremtett s ezek között a legnehezebb szerep a „megváltásra ítélt” népnek jutott. A partizán kormány-nak hirtelen megnőtt a tekintélye — a külföld előtt talán még jobban, mint odahaza — s a Kairóban székelő emigráns kormánnyal szemben úgy London, mint Moszkva elismerte. Tito sikereinek következtében nemcsak Péter király diplomatái, hanem Mihájlo-vics Drázsza tábornok csetnik-szervezete is külföldi támogatás nélkül maradt. Az új Politikai konstellációban Mihájlovis tábornok más kapcsolatokat keres, s mint kegyvesztett — egyes verziók szerint — Nédics Milán nemzeti brigádjával igyekszik együttműködési lehetőségeket teremteni. Ez utóbbi kísérlet annál is valószínűbbnek hangzik, mert a nemzetközi partizánszervezetek boszniai uralmában Szerbia mindkét nacionalista arcvonala halálos ellenséget lát. Mindkettő a nagyszerb elgondolásnak a képviselője és az elmúlt hónapok eseményei közös nevezőre hozták őket abban a kérdésben, hogy a szerb nép az elkövetkezendő békés világban csak egy homogén állam keretében érheti meg nemzeti életének megújulását.

A napisajtó, a rölapok és a rádióhírek hangjának és tartalmának állandó változása a történelmi események villámgyors alakulását és kifejlődését mutatják. A partizánrádiók vádaskodása mellé

egy új hang kapcsolódott: Zágráb és Belgrád kemény harca önmaguk igazolásáért. A zágrábi „Spremnost” című politikai lap élesen kikelt a szerb „hegemonista törekvések” ellen s főleg az ellen tiltakozott, hogy a boszniai és szlávóniai kommunista szervezkedések horvát eredetűek. Nédics Milán hetilapja, a „Szrpszki Narod” és az „Obnova” című szerb nacionalista napilap az internacionalista jelszavak és szervezetek elindítójaként a horvátokat jelöli meg: Broz Joszip, Ribar Iván, Szmodlaka Joszip és társaik tulajdonképpen horvátok, akik nem is Szerbiában, hanem „hazai terepen” kezdték meg működésüket. Az usztasa horvátországi napilapjai ezzel szemben azt bizonyították, hogy a szerbség a bolsevista ellenes harc örve alatt nagyszerb törekvéseket élesztget s ezzel a dunamedencei szerepét akarja a külföld előtt mindenáron igazolni. A horvát lapok a továbbiakban azt is kijelentették, hogy a Tito-féle partizán kormány horvátszármazású tagjait nem tekintik horvátoknak és nem tartják őket arra méltóaknak, hogy a nemzet tagjai legyenek. Bár a Poglavnik szózata nem is olyan régen a nemzethez való visszatérésre szólította fel őket és a legfelsőbb helyről kegyelmet is ígért a párttűtőknek, e megbocsátásról ma már nem igen lehet szó, mert a partizánok a fölajánlott kegyelem helyett a harcot választották.

A balkáni helyzetben nincs belső megnyugvás, a nép egyfelől a Poglavnik és Tito, másfelől Nédics és Mihájlovis Drázsza között vergődik. A Drina: Sumádia nyugati vonala a határ. Szerbiában talán — pillanatnyilag — nyugalmasabb a helyzet, mint Boszniában és Szalvóniában, ám a válság

mindkét helyen egyformán tart. Egyetlen biztos pont itt is, ott is a parasztság, amely a Balkánon úgy agazdasági, mint a politikai törekvéseknek az alanya. Jóllehet, hogy a szerbiai nacionalista frontot katonák, tisztek irányítják és a boszniai internacionalista szervezkedéseket intellektuelek, a tisztulás mégis csak a parasztságnak

hozhatja meg a békésebb holnapot. A legádázabb ellenségeskedés és harc közepette is ez az egyetlen pont, amelyben mind a négy front egymásratalál. És közülök az új balkáni parasztállam valószínűs formáját az alkotja meg, aki ma legközelebb áll a parasztsághoz.

LÉVAY ENDRE

U J K Ö N Y V E K

Eckhardt Sándor: Az ismeretlen Balassi Bálint. Budapest, 1943. A Magyar Szemle Társaság kiadása. (313 l.)

Csak nem régen jelent meg Eckhardt Sándor kitűnő, új szempontokat felvető tudományos és mégis élvezetes tanulmánya Balassi Bálintról a Magyar Írók sorozatában, és máris egy újabb tiszteletet keltő Balassi-tanulmánnyal lepte meg, vagy inkább ajándékozta meg a magyar kritikai irodalmat. Különös, hogy Balassi Bálint, ez a messzi századok legendás katona-költője, a késő magyar renaissance hányatott életű, roppant végletek között vívódó alakja, aki immáron csaknem egy évszázada a magyar irodalomtörténet egyik legnagyobb problémája, egyéniségével és költészetével még mindig újabb meglepetéseket szolgáltat a magyar irodalomnak. És ezúttal Balassi Bálint életének még ismeretlen adatait biztosan rejtegető mult mesteri kézre akadt, melynek áldozatos, roppant, de biztos és céltudatos munkája nyomán egy újabb Balassi Bálint lép elénk a Tinódi Lantos Sebestyének és a Balassi Menyhértek löporfüstös, ádázko-

dó korából. Amikor e művet lapozgatjuk, lehetetlen csak az objektív kritika álláspontján maradni és az új adatok tömkelegének, „sűrűjének“ mesteri rendezése láttán az elragadtatás hangján nem szólni. Dehát mi is az az új, mit e mű jelent és ki az az „ismeretlen Balassi Bálint?“ A magyar irodalomtörténetnek Balassi életrajzi vonatkozásában egyik legérdekesebb kérdése volt, hogy a Julia, illetve Coelia-daloknak csakugyan Losonczy Anna volt-e az ihletőjük? Mi köze van az egyedülálló szerelmi lírának a virágénekekhez? S ha nyugateurópai vonatkozásai vannak, mi módon jutott ezekhez Balassi? Eckhardt Sándor egy régebbi tanulmányában (Balassi Bálint irodalmi mintái Bp. 1913.) kimutatja Balassi szerelmi lírájában jelentkező nyugateurópai hatást, Schulek Tibor a költő nürnbergi 1565-iki tartózkodására, valamint humanista műveltségének főforrására mutat rá a Volaterranus-kötetben, Dézsi Lajos Balassi-életrajza, Zákonvi Mihály, Alszegehy Zsolt, Waldapfel József, Takáts Sándor, Zsolnai Béla tanulmányai szolgáltatnak újabb és újabb adatokat,